

ÜZÜ SABAHA DOĞRU

Mələhət Soltanqızının "Bu gün kini, nifrəti düşməyə çevirməli" poeması haqqında

(Əvvəli ötən sayımızda)

Mələhət Soltanqızı son qərinənin sosial-iqtisadi, mənəvi durumunu poetik salnaməyə gətirən ən fəal müəlliflərdən biridir. Çünki onun mənəvi mühiti dövrün xarakteri üçün özünü cavabdeh hesab edir. Ona görə də bütün yazılarında bu və ya digər dərəcədə mənəvi problemləri qabardır, cəmiyyətin bu problemlərə münasibətini öz əsərlərində bu və ya digər dərəcədə üzə çıxarmağa çalışır, qabardır, ziyalı münasibətini göstərir.

XXI əsrin birinci qərinəsi üçün (33 il) ən böyük problem Vətən müharibəsi qəhrəmanlarının - şəhidlərinin taleyi ilə bağlı məsələlərdir. Çünki qəhrəmanlıq var, vətən uğrunda savaşa canını vermək üçün cəsarətlə atılan insanlar var. Onlar vətən əməli naminə canlarını qurban etməkdən çəkinməyiblər. Ancaq çox təəssüf ki, Birinci Qarabağ müharibəsi sözün həqiqi mənasında qeyri-adi qəhrəmanlıqların salnaməsi olsa da, məğlubiyyətlə sona çatıb. Bu mənada tarix cəmiyyəti üçün bir çox məqamları soyuq rəqəmlərlə, sakit və təmkinli hadisələr fonunda şərh edir. Amma yazıçı, şair bu soyuqluqla, bu təmkinlə barışmır. Hadisələri xalqın tale yükü olaraq qarşıdakı məqsədə uyğun şəkildə şərh etməyə, bir az da dəqiqləşdirsək, tərənnüm etməyə çalışır.

Mələhət Soltanqızının digər poemalarından fərqli olaraq bu əsərində hadisələrin gedişatı konkret olaraq bir vətən övladının tale yolundan bəhs edir. Müəllif onun həyatının, bir az da dəqiqləşdirsək, uşaqlıq çağlarının təfərrüatlarına varmadan birbaşa müharibəyə çağırıldığı zamandan başlayır. Ona görə də biz əsərdə Nizafəti bir qədər gec görürük. Onu tanımağa, can atsaq da, müəllif tələsmir, əvvəlcə adını çəkir, doğulub-böyüdüüyü mühitə diqqət yetirir, atasının, anasının arzularını haqqında danışır. Beləliklə, müəllif çalışır ki, Nizafəti qeyri-adi bir insan kimi yox, sadəcə vətənin sevən bir oğul kimi təqdim etsin. Əslinə qalsa, yazıçının bu yanaşması çox dəqiq, doğru istiqamətdir. Çünki müəllif ədəbi qəhrəmanını nə qədər sıradan, adi bir insan kimi təqdim edirsə, bir o qədər onun qeyri-adiliyi, qəhrəmanlığı, təbiəti haqqında oxucuda təsəvvür yaratmaq üçün meyil yaradır. Bu da istər-istəməz ədəbi qəhrəmanı oxucunun mənəvi mühitinə doğmalasdır. Onu bir növ tanımaq istəyənlərə tanıdır.

Müəllif əsər boyu ədəbi qəhrəmanın tale yoluna, həyat yoluna müraciət edərkən özünün düşüncələrini də yazıya gətirir. Ən başlıcası, öz həyatını sakit, ağrısız hesab etmir. Onun düşüncəsinə görə qarşıladığı hər bir səhər ədəbi qəhrəmanın öz səhəri ilə uyğun gəlir. Onun ədəbi qəhrəmanı səngərdə hansı şəraitdədir? Mövqədə durduğu zaman çışın hansı fəslidir? Zamanın hansı çağıdır... bütün bunlar müəllif üçün də sözün həqiqi mənasında həyat xammalıdır. Çünki müəllifin özü də sanki həmin anlarda qəhrəmanı ilə bir yerdədir.

Mələhət Soltanqızı "Bu gün kini, nifrəti düşməyə çevirməli" poemasında mahiyyətcə belə bir problemi qoyur ki, düşmən heç nədə, heç bir zaman bütün imkanlarda qəddarlığından geri çəkilmədi. Heç bir məqamda humanizm göstərmədi. Artıq tarix üçün məlumdur ki, düşmən şərait yaranan kimi genosid siyasəti həyata keçirdi. Xocalı qırğını törətdi... bütün bunlar onu göstərir ki, bu gün düşməyə güzəşt onun yeni cinayətlərinə yol açmaq deməkdir.

Görünür, M.Soltanqızı da bu əsərində kindən, nifrətdən silah kimi istifadə etməyi Azərbaycan əsgərinə reva bilər. Özü də təkcə Azərbaycan əsgərinə yox, elə bütövlükdə Azərbaycan xalqına yön görünür. Zənnimcə, Mələhət Soltanqızı ədəbi qəhrəmanı Nizafətin döyüş yolunu təsvir edərkən özü də yazı masasının arxasında Murovda olub. O, ağır döyüş şəraitini, qırovun, şaxtanın, qarın içərisində əzmini qoruyan qəhrəmanın yanında olub. Bunu biz onun təsvirlərində də görə bilirik:

Ömrümə açılır yeni bir səhər,
Dən yeri sökülür sanki birtəhər.
Təbiət geyinib sarı donunu.
Quşlar məlül-müşkül büküb boynunu.
Xəzan yeni ağacları qovurmuş,
Yarpaqları budağından sovurmuş.
Buludlar geyinib qara donunu,
Oynayır fələyin qara oyununu.
Dumana bürünüb bax, Murov dağı,
Tutulub səhərdən qaşı, qabağı.
Budur qəhrəmanım igid Nizafət,
Dayanıb səngərdə əlində silah,
Dayanıb gecəni ömrə müntəzir.
Vətən keşiyində, öz növbəsində
Çiyində avtomat, əli tətikdə.
Gözü düşmən gəzir hər bir gedikdə.
Fikri uzaqlaşmış bir neçə anlıq,
Gəldi xəyalına ötən uşaqlıq.
Müəllif qəhrəmanla nə vaxt birləşir? Müəllif tərənnüm etdiyi obrazla o vaxt birləşir ki, onun mənəvi mühitini özününkü bilir. Onun dünyası ilə çulğuşur. Onunla birgə soyuğa düşür, qara düşür, onunla birgə ölümlə qarşılaşır. Və nəhayət, əgər ölümdən sağ çıxıbsa, onunla birgə sevinir.

Müəllifin ədəbi qəhrəmanı Nizafət səngər oğludur. Bu səngər onun üçün sanki ata evidir. Onun doğulduğu, böyüdüüyü, yaşadığı kəndin özüdür. Məhz buna görə Nizafət Azərbaycan oğlunun təbiətini özündə əks etdirir. Azərbaycanı igid kimdir, biz Nizafətin təmsalında məhz onu görürük.

Nizafət sağlam mənəvi mühitdə böyüyüb. Arxada onun həmkəndliləri var. Onu böyüdənlər var. Onun nazını çəkən və bu gün həyatda olub-olmayan baba-nəvə var. Ən başlıcası, arxada onu gözləyən, onun səfərdən qayıtmasını bütün varlığı ilə istəyən və adını kimsənin yanında çəkmək istəmədiyi var. Bütün bunların hamısı Nizafət üçün mənəvi güc mənbəyidir. O, silahlardan ona görə xüsusi bir güclə, qüdrətlə yapışır ki, onun arxadakı doğmaları, əzizləri məhz onun silahından imdad diləyir.

Nizafət də uşaq olub, əlbəttə, o da keçmişləri yada salır. O da uşaqlıq günlərini xatırlayır. O günləri xatırlayır ki, heç onun ağına da gəlməzdi bir

vaxt düşmənlə üzbəüz gələcək, səngərdə dayanacaq, doğmalarının namusunu qoruyacaq, ən başlıcası, vətəni himn etmək üçün mənəvi qüdrətini toparlayacaq.

Nizafətin yaddaşında əsas istinad onun ata ocağıdır. Və bu duyğuları müəllif əsərdə kifayət qədər qabarıqlığı ilə təqdim edə bilir:

Şirin ata ocağı,
Oynadığı bağça, bağ
Dırmandığı hər budaq
Yaddaşından süzülür.
Zaman nə tez sovuşdu
Nə tez ötdü o illər,
Daban aldı fəsilər,
İndi dönüb baxdıqca,
Xəyalları axdıqca,
Ötüb keçən illərə,
Sanki uşaq olmamış...
Atasının ölümü
Anasının göz yaş
Evdə bacı-qardaşın
Pəren-pəren duruşu,
Sarsıtılmış könlünü,
Sanki gördüyü yuxu.
Fəqət yuxu deyildi
Qəlbə üzən bu qorxu
Bir də əbədi hicran,
Əbədi bir ayrılıq.

Açıq, bu əsərin çox sarsıntılı, psixoloji məqamları var ki, bu barədə geniş və əhatəli danışmaq olar. Hansı bir oğul var ki, o, həyatın ağır, çətin məqamlarında atasını, anasını düşünməsin, geridə qoyub gəldiyini, sevgilisini anmasın? Ümumiyyətlə, müharibənin heç bir ölçüyə gəlməz faciə olduğunu kim bilmir. Bu mənada əslində müəllif Nizafətin düşüncələrinin əsasında müharibənin necə global bir faciə olduğunu diqqətə çəkmək istəyir. Oğul səngərdə ölüm qabağında özünü yox, arxada olanları düşünür. Bundan ağır, bundan çətin hansı hiss ola bilər? Nizafət gəncdir, cavandır. Onun Aybənizi yolunu gözləyir. Axı o öz sevgilisi ilə ilk diləşdiyi günlərdə gələcək arzularını dilə gətirmişdi. Bu arzulari ilə o, əslində gələcəyinin planlarını qurmuşdu. İndi müharibə bütün bunların hamısını alt-üst etmişdi. Neyləmək olar? Hər halda elə məsələlər var ki, yüzlərlə, minlərlə, hətta bəlkə milyonlarla insanın qanından daha üstün bir mənafe var. Bu, vətən mənafe-

yidir. Vətən mənafeyini başqa heç nə ilə əvəz etmək mümkün deyil. Müəllif bu hissləri, həyəcanları öz əsərində kifayət qədər dolğunluqla verə bilir.

Nizafət ailənin sonbeşik övladı idi. Onu hamı çox istəyirdi. Amma bu gün Nizafət üçün tamam başqa bir tale yazılmışdı. Və elə bir məqam gəlmişdi ki, onu həm sevdalısı Aybəniz, həm də bütövlükdə vətənin çox istəməsi üçün tarixi bir şərait yaranmışdı.

Qəhrəman hansı yolu getməlidir? Acizane şəkildə döyüşdən imtina etməli, geri çəkiləli, yoxsa, bütün gücü ilə qüdrəti ilə döyüşə atılmalı, mənəvi varlığını sübut etməlidir. Nizafətin həyat yolu əslinə qalsa, Azərbaycan mənəvi mühitinin həyat yoludur. Yeni Azərbaycan gəncliyinin yoludur.

Əgər Nizafətlərin həyat yolu olmasaydı, onda heç II Qarabağ müharibəsində də qələbə mümkün olmazdı. Məhz bu tipli məqamlara görə Mələhət Soltanqızının əsərini biz mənəvi varisliyin təminatı yolunda xüsusilə əhəmiyyətli hesab edirik. Sözün, sənətin dəyəri onunla ölçülür ki, o, cəmiyyətdə mənəvi varisliyi təmin edə bilir. M.Soltanqızının təhlilə çəkdiyimiz poemasında çox təsirli səhnələr var:

Ana evvəl göz yaşına tapındı,
Elə bildi dağ uçubdur üstünə.
Alışdıqca yalmızlığın üzünə
Açıq baxdı bu həyatın gözüne.
Özünü düşünməyə həyat vermədi aman.
Qayğılardan əyildi küreyi zaman-zaman.
Zor günlər yaşadı, bu ev, bu ocaq.
Beş qardaş, üç bacı yetim qaldılar.
Böyük mətanətlə o gözəl qadın.
Zəhmətlə böyüdü hər bir övladın.
Bir çətin külfətin yükün çəkdi,
Bir dostu, düşməne ağız açmadan.
Əlinin qabarı, alınun təri.
Böyüdü, nazladı neçə gövhəri.
Hərəsi bir tağdan üzülmüş kimi,
Qızlar tər bənövşə, ağ gümüş kimi.
Oğlanlar evləndi, qızlar köç aldı.
Ana fərəhləndi, ana ucaldı.
Oğlanların sonbeşiyi Nizafət,
Qonşudan sevirdi gözəl bir afət.
Ana eşidincə könlü şad oldu,
Sevincdən ağladı, gözləri doldu.
Həmin ilin payızı həyətdə toy qurdular,
Məhbətdən yoxulmuş isti yuva qurdular.

Bütün müharibələrin sonu sülhlə, ümumi fikrə, ümumi rəyə gəlməklə qurtarır. Ancaq bütün müharibələrin mənəviyyatdakı sonluğu həmin zamanın şahidi olan insanların yaddaşı bo-yu davam edir. Həmin müharibənin iş-tirəkçisi olan hər bir şəxsin həyatdan getdiyi zamana qədər müharibə davam edir. Yaddaşlardan, süurlardan həmin müharibənin ağrı-acılarını real görün-tülərlə arxa plana keçəni qədər davam edir. Bu mənada, sözün, sənətin təsir gücü bəlkə də tarixdən bir qədər də müfəssəldir, vacibdir.

Mələhət Soltanqızının təhlilə cəlb etdiyimiz poemasında biz Azərbaycan oğlunun vətən yolundakı şüacətinin müəyyən epizodlarını görürük. Amma daha çox onu müharibəyə yola salan vətənin iztirablarını görürük, onu yola salan ata-ananın iztirablarını görürük. Bu çox dəyərlidir, çox əhəmiyyətlidir.

(Davamı var)